

Gheorghe Savu

Miorița musceleană

EDITURA UNIVERSITARĂ

MOTTO: „Numai prin cultura noastră țărănească vom însemna și noi ceva în lumea asta mare. Cu armele Occidentului nu vom bate niciodată Occidentul și va trece multă vreme până vom înceta a mai fi o caricatură sau, în cel mai bun caz, o copie fără importanță a Apusului” (Constantin Brăiloiu, vorbind tinerimii interbelice).

În memoria profesorului Ionel Popescu-Argeșel

PROLOG

Sunt un om îndrăgostit de drumuri, de ape, de păduri și, mai ales, de munți. Sunt un pățimaș al călătoriilor în natură, purtătorul unui destin de care nu am scăpare. Nimeni nu-mi poate sta în cale când treburile cotidiene îmi permit câteva zile libere pentru a pleca unde văd cu ochii. În timpul liber simt că fac parte dintr-un stol de cocori aflat în pragul de a-și lua zborul. Nimic nu mă poate opri, nici vremea rea, nici schimbările de anotimpuri și nici micile lipsuri când e vorba să pornesc la drum. Mă arde dorul de ducă. Nu mai pot îndura să stau acasă. Pe de alta parte, nu sunt unul dintre acei călători care merg undeva anume, într-un loc dinainte stabilit. Sigur, aproape toată lumea pleacă de sărbători, în vacanță, în concediu sau când timpul le permite, undeva plăcut și relaxant. Dar acest „undeva” de cele mai multe ori este o altă localitate: locul natal, o stațiune climaterică, în orice caz punctul fix al unui drum de cel mult câteva ore mers cu mașina. Merge acolo să-și petreacă sărbătorile, vacanțele sau concediul, să schimbe aerul, să facă sport, să se miște, în așteptarea timpului trecător. Însă eu nu merg la munte, ci *pe* munte, nu la mare, ci *pe* mare, ceea ce e o mare diferență.

La munte, la mare, se poate duce o lume... Eu, dimpotrivă, fug de lume, de viața socială conformistă. Cine se duce la mare, fără să se avânte în largul ei, nu poate înțelege sufletul unui adevărat călător. Rămânând numai pe mal, el este condamnat la neputință. Căci localitățile

maritime sunt, de regulă, aglomerări sezoniere în care omul se simte tot în societate și trăiește aceleași sentimente ca și acelea de unde a venit. Cu o singură deosebire însă: aici, la mare, trăiește mai intens și mai variat viața. Dar comunul uman nu este depășit. Tipul uman îndrăgostit de mare ni l-a dat Ibsen în „Doamna mării”. De asemenea, îl mai putem ilustra prin pasiunea cu care nefericitul Guy de Maupassant călătorea luni întregi pe întinsul apelor, trăindu-și liniștea și mulțumirea regăsite. Tot așa, la munte se poate zice că nimeni nu se simte bine dacă stă pe loc. Și totuși, puțini sunt și dintre cei pe care muntele îi captivează și le umple sufletul cu nostalgia lui. Cei mai mulți iubesc sau îndrăgesc ceva ce le rămâne pentru totdeauna în amintire în legătură cu muntele însuși. Pentru fiecare dintre acești deosebiți credincioși fanatici, natura întreagă este alta, iar reflexele gândirii și trăirile sufletești diferite. Marea îmbie spre adânc și spre larg, predispune la melancolie și prin schimbarea ei de nuanțe, dă imaginea imponderabilului diabolic. Însuși cerul mării este altul față de acela pe care îl vezi la munte. Iar soarele cu ceremonioasele lui răsărituri sau apusuri nu încântă deopotrivă pe cel de la munte și pe cel de la mare. Cu totul altfel își exercită muntele influența asupra credinciosului său călător. Muntele întărește, dă curaj și, nespus mai mult decât marea, ridică sufletul care îl preamărește și i se închină. Toate aceste sentimente nu le trăiesc, așadar, decât adevărații, fanaticii călători, pe mare, pe munte, prin păduri. De aceea numai ei nu se reîntorc niciodată din călătoriile lor la fel de cum au plecat. Se schimbă ceva în firea lor. Vin mai liberi, mai întregi și mai formați sufletește ca oameni. Căutând să meargă în astfel de locuri, călătorul adevărat se va întâlni cu oameni

adevărați, cu oameni de la care are de învățat și de la care poate să audă povesti de demult.

Prin urmare, în ultima mea călătorie, am întâlnit pe cărări de munte un cioban care avea în mână un ciomag frumos ornamentat cu flori, reprezentând bujori de munte. Imediat mi-am dat seama că, alături de cioban, ciomagul îmi vorbea de cultura noastră populară. Era vorba de un izvod. Geniul plaiurilor mioritice își trimitea o rază din adâncurile arhaice ale sufletului nostru peste toate cele ce dorm în propriile amintiri. Întâlnirea cu ciobanul a fost una specială, pentru că mi-am dat seama de forța cu care simbolurile arhaice ale neamului nostru ies la suprafață. Și mai pot să spun că această întâlnire mi-a ținut loc de inițiere în orientarea mea pe cărările de munte. Ciobanul „mi-a dat plaiul”, cum se spune, adică acel loc unde, după Lucian Blaga, românul se simte acasă. Foarte rapid am ajuns să mă întreb dacă această întâlnire nu era, în realitate, numele deghizat al destinului sufletului meu. Mă mai întreb și în prezent dacă nu e vorba la urma urmei de o întâlnire în care se desfășoară un sens, poate un sens al vieții, și care revelează o dorință personală, acea de a studia plaiurile muscelene din perspectivă folclorică. Și, mai ales, de a studia *varianta musceleană a Mioriței*.

Într-o clipă, așadar, am întrezărit ceea ce a rămas în structurile cele mai profunde ale sufletului nostru, deci imperios arhaic, și care dorea acum să iasă la lumina conștiinței. Trecutul comunității mele, l-am simțit în mine însumi. Mircea Eliade afirmă că românii și toate popoarele balcanice conservă un substrat comun moștenit de la traci, format din credințe și obiceiuri încă vii, revelând straturi de cultură mai arhaice decât cele prezente, de exemplu, din mitologiile clasice grecești și romane. Lucrul acesta este cu

deosebire evident pentru tot ceea ce privește obiceiurile și comportamentul magico-religios al păstorilor. Sunt dovezi că un anumit număr de elemente culturale pre-indo-europene și paleo-indo-europene s-au conservat în Carpați mai bine decât oriunde în Europa. Frumosul obiect popular te face să visezi pentru că îți revelează, fără niciun efort, o lume ascunsă, o lume pe care îți place să o imaginezi arcadică. Să ari ogorul, să-l semeni, să recoltezi, să cosești, să macini, să frământați pâinea, să duci oile la munte primăvara, să te întorci cu ele la începutul iernii, să țeși lâna iarna, să bați laptele în putinei, întreaga muncă a țăranului și păstorului nu este altceva decât obiceiuri arhaice, ale căror simboluri sunt reprezentate pe toate uneltele ce prelungesc mâna omului. Așa cum era și ciomagul văzut de mine în mâna ciobanului din Carpați. Toate aceste unelte sunt rezultatul unei îndeletniciri arhaice. În satele retrase din nordul Muscelului, asadar, se mai găsesc fuse, putineuri, linguri din lemn lucrate manual.

Pe de altă parte, eu aparțin generației care a crescut cu războiul de țesut în casă. O ultimă generație care știe cum arată o suveică, spată, mosor, pentru că, între timp, a apărut tehnologia actuală și locul războiului de țesut, al altor obiecte țărănești, a fost luat de televizor și internet, iar obiectele populare, atâtea cât mai sunt, au început să fie folosite ca ornamente. Prin urmare, alături de ciobanii aspri și violenți în același timp, încăpățânându-se să prelungească un mod milenar de a fi în lume, am învățat ce numai puține cărți mi-au arătat, că viața omului e în legătură directă cu mediul său geografic.

PREFAȚĂ

„E timpul de scurtă predoslovie”, trebuie să spun, ca blândul cronicar al Moldovei, pentru că până a scrie despre *Miorița* am stat multă vreme în cumpănă și într-o zi binecuvântată m-am hotărât să „înmoi pana în călimară”, vorba aceluiași cronicar. E fără îndoială un act de curaj și o asumare responsabilă să scrii despre *Miorița*. Au făcut-o și alții, dar consider, mult mai avizați decât mine. Eu nu vorbesc din perspectiva vreunei competențe sau a unei autorități științifice. Și, dacă abordarea mea este oarecum diferită față de cea a unor specialiști în domeniu, acest fapt se datorează că nu am pretenții de exeget sau intenții academice, în afară de aceea de a descrie un fapt legendar petrecut pe meleagurile mele natale și despre care am aflat de la moșii satului. Am început, așadar, să studiez *Miorița*! Și cine va afla despre această variantă mioritică, va câștiga probabil din lectura sa un imbold de a studia mai departe folclorul nostru. Și acest lucru, pentru mine, este suficient și mulțumitor. Vorba lui Constantin Brăiloiu că numai prin cultura noastră țărănească vom însemna și noi ceva în lumea asta mare. Cu armele Occidentului nu vom bate niciodată Occidentul și va trece multă vreme până vom înceta a mai fi o caricatură sau, în cel mai bun caz, o copie fără importanță a Apusului.

Pe de altă parte, întotdeauna am fost de părere că versurile din *Miorița* răsună ca niște bătăi scurte de clopot ce însoțeste pe călător în veșnicie. Și cum fiecare dintre noi

vom face această călătorie, versurile mioritice ne izbăvesc de ridicolul sau lamentările zgomotoase și adesea nedrepte despre moarte. Aceste versuri ne arată că nu numai ciobanul mioritic poate fi pesimist, resemnat, fatalist, ci fiecare dintre noi, ceea ce înseamnă că acest cioban este un arhetip. Drept care, *Miorița* încearcă să ne spună că realitatea aceasta ar fi ceva caracteristic pentru întregul popor român. Însă, mai sunt și dintre cei care văd în poemul mioritic doar lașitate, hoție și instinct criminal. Motiv pentru care s-a încercat ca această înțelegere să fie generalizată la nivelul întregului neam românesc. Iată cum *Miorița* a devenit politică, un „fenomen mioritic”, după Constantin Noica! Iar dacă *Miorița* tradițională unea poporul, cea politică îl dezbină. Strategii politice proiectează în subconștientul tinerilor noștri propriile umbre mohorâte ale spiritului criminal al celor doi ciobănași, ceea ce au făcut ca *Miorița* politică să aibă gălbează (vorba lui Emil Cioran). Și astfel, *Miorița* este coborâtă din sfera metafizică în cea politică, de la un cioban sacru la niște tineri naivi, care nu sunt inițiați în strategiile de culise ale politicii, așa cum ciobănașul sacrificat a fost inițiat în misterele sacre ale spațiului nostru mioritic. Constantin Noica spunea că românul a mers prin pădurile țării atât de mult și atât de adânc, încât a ajuns până acolo unde trebuie să ajungă oricine străbate ceva: la temelia lucrului. Iar Eminescu a cântat ce se arată acolo: „În temeiul codrului/ Cale nu-i, cărare nu-i”.

Prin urmare, oamenii și-au croit poteci prin pădurile și plaiurile seculare pentru a deschide poarta unei salvări istorice. Dar potecile pe care le-au croit și le-au străbătut ei cândva s-au dovedit astăzi că au fost cărări ce n-au dus nicăieri. Mai mult, potecile acestea au dispărut o dată cu

pădurile. Tăierea lor se face acum cu mijloace mecanice moderne, a căror productivitate a crescut atât de mult, încât se poate tăia și transporta într-o oră cât se tăia și se transporta în trecut un întreg anotimp. Pădurile noastre au ajuns un spațiu al plângerii, nu mioritic, cum îl definea Lucian Blaga. În spațiul mioritic au apărut imagini urâțite de sărăcia lăsată în urmă de dinții drujbelor și de urmele adânci ale mașinilor puternice. Urmele acestea par niște răni ale pământului, dar ele sunt adevărate răni sufletești. Spiritul capitalist a pătruns în pădurile noastre, el fiind interesat de eficiența scopului mai mult decât de moralitatea mijlocului. Și astfel, „brazii și păltinașii”, nuntași la căsătoria simbolică a ciobănașului mioritic, au fost puși la pământ. „Gura de rai” a fost ștearsă de pe fața pământului. Iar ciobănașul mioritic este lăsat singur să-și plângă durerea.

1

UN IZVOD

Am pășit pe niște trepte din scândură de stejar ce duceau într-o încăpere a casei cu o tencuială scobită de timp și, în partea de jos, căzută, lăsând să se vadă, neglijent, cărămida fixată într-un mortar cenușiu. Era o frumoasă zi de mai a anului 1992, o după-amiază din acelea când toți oamenii se bucură fără un motiv anume, ceea ce îi face să se simtă extrem de binedispuși. În încăpere, niște rafturi de lemn de brad vechi însoțeau pereții de jos până sus, formând o bibliotecă plină cu cărți. Profesorul Ionel Popescu-Argeșel îmi mulțumi de vizită și mă invită să iau loc pe un scaun aflat lângă un imens birou ce patrona camera. Pentru câteva clipe am mai cercetat încă o dată cele ce mă înconjurau; mă simțeam ca într-un muzeu. Biroul, din lemn de stejar, era imens, iar în partea inferioară era prevăzut cu o mulțime de sertare. În imediata apropiere a biroului era unica fereastră a încăperii care dădea într-un mic pridvor, spre grădină, unde erau o mulțime de flori plantate direct în pământ, dar și în vase de ceramică, așezate pe pervazul ferestrei, iar petalele florilor pătrundeau în încăpere împreună cu un încântător parfum, ce mă făcea să-mi amintesc de copilărie.

Îl priveam pe profesor și mă gândeam că el face parte dintr-o generație care a suportat comunismul, iar

cea ce-i trebuia generației sale era numai un moment la care să se reculeagă generația mea. Mă gândeam la generația mea și mi-am dat seama că noi nu ne-am uitat o clipă, orice am fi făcut. Noi am fost importantul, nu totul, dar importantul, în jurul căruia am acționat și am făcut ce ne-a interesat. Credeam că istoria începe cu noi. De aceea, paradoxal, nu am ajuns la ceva important în viață. Relațiile noastre au fost totdeauna ale unor oameni care se cunosc din vedere și-și cunosc foarte bine interesele individuale; oameni care se întâlnesc, se privesc, și toate acestea cu aspectul unei stranie indiferențe. Dacă unii au reușit să iasă din ecuația predeterminărilor comuniste și s-au îndreptat către politică, alții s-au ocupat cu afaceri mărunte, iar cei mai puțini s-au aplecat asupra cărților, pentru cercetarea evenimentelor trecutului și au aflat ce a făcut ca prezentul lor să fie atât de insuportabil. Mai multe cai și un singur destin. Era destinul nostru, al celor tineri, care, ieșiți dintr-un regim totalitar, am intrat într-unul golit de morală. Al unor tineri care au scăpat de barbarie și au intrat direct în decadentă. Și totuși, la începutul anilor '90, nu puțini au fost tinerii care au găsit un remediu împotriva urâtului, împotriva groazniciei simțiri de pustietate lăuntrică pe care o descătușase realitatea. În dialogul televizat dintre Petre Țuțea și Emil Cioran, transmis la Televiziunea Română, prin acei ani, acești tineri și-au găsit locul. Printre ei, mă aflam și eu. La fel, cărțile celor doi filosofi au fost citite pe nerăsuflăte și comentate în serile noastre studentești. Pentru noi, cei care am fost puși atât de brutal și de timpuriu în fața neantului, întâlnirea cu Țuțea, Cioran, Eliade, Vulcănescu, Noica și mulți alții - majoritatea interziși în perioada comunistă - ne-au dat dreptul la un sens în viață. Pentru noi totul abia începea.

În după-amiaza aceea de mai, așadar, dacă toată lumea satului se simțea bine fără un motiv anume, profesorul Ionel Popescu-Argeșel era puțin tulburat și agitat. Încăperea în care ne aflam ne invită la dialog. Din povestirile bătrânului, am înțeles că în viață a trecut prin multe episoade absurde la care a trebuit să le facă față, dar aici voi aminti numai unul singur dintre cele pe care mi le-a povestit, un episod extrem de semnificativ pentru a defini societatea în care a fost nevoit să trăiască. Iată un astfel de episod povestit de el: „Am stat în celulă la Pitești cu Istrate Micescu, jurist și om politic. Într-o celulă prevăzută cu o singură fereastră, ce se deschidea către fostul său conac de la Micești. Toată ziua stătea bietul om în fața aceluși ochi de sticlă și privea în direcția conacului. Dar, într-o zi, un gardian a zidit fereastra. Gardianul își avea casa lângă conacul fostului magistrat de pe timpul lui Carol al II-lea. Peste puțin timp, gardianul a fost numit șef peste ceilalți gardieni pentru merite deosebite”. Iată pentru ce e bine de a cunoaște istoria unui popor, dar nu e de ajuns să studiem numai viața oamenilor mari, ci mai trebuie să intrăm și în amănuntul vieții zilnice a oamenilor simpli!

Profesorul Ionel Popescu-Argeșel își aduce în suflet chipuri necunoscute mie, dar reale, ce-au fost. Începe povestirea lui în urmă cu trei sferturi de veac, când trei tineri din regiunea Botenii de Muscel au plecat din satele lor să cunoască și să „*cucerească*” lumea. Primul tânăr, Petre Țuțea, a ajuns la Cluj, ca în urma deciziei unui consiliu de militari, va urma Facultatea de Drept. Remarcat în cercurile intelectualilor ardeleni, va fi trimis, de marele om politic A. Vaida-Voievod, să studieze formele de guvernământ la Universitatea Humboldt din Berlin. Cel de-al doilea tânăr, Ion Chelcea, student strălucit, va urma o

carieră universitară. În timp ce Ioan Popescu-Argeșel, al treilea tânăr, va urma cursurile Facultății de Litere și Filosofie din cadrul Universității București. Aici i-a avut profesori pe C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, D. Gusti, Nae Ionescu, Mircea Eliade și a audiat cu mare interes cursurile lui N. Iorga (chiar mi-a povestit un episod cu marele profesor, când, la un seminar, o studentă era atât de captivată de vorbele lui, încât nu a simțit că o muscă i s-a oprit pe frunte, până când Iorga i-a cerut studentei să alunge musca). În timpul studenției, din cauza greutăților materiale, fiind orfan de tată, studentul Popescu va fi ajutat de profesorul Dimitrie Gusti, viitorul ministru. Acesta i-a găsit într-o rezervă medicală un pat la Spitalul Brâncovenesc (dăruit în anii regimului comunist). Până la intervenția și ajutorul lui Gusti, tânărul student a dormit prin parcurile bucureștene, mai ales în Cișmigiu, dar multe din nopți și le-a petrecut spălând vitrine, din nevoia de a se întreține și a merge la cursuri.

După terminarea facultății, Ioan Popescu-Argeșel se va angaja la Institutul Central de Statistică, îndeplinind funcția de guvernator-statistic pe Bucovina și Moldova, funcție statistică, având alături pe statisticianul și demograful Sabin Manuila (1894-1964) și pe statisticianul Anton Golopenția (1909-1951). Profesorul Popescu are și o intensă activitate publicistică. El colaborează cu mai multe publicații ale vremii și scrie un eseu despre „timp”. Demn de remarcat este faptul că va face parte din echipa studențească regală, care va întocmi, la cererea expresă a Regelui Carol al II-lea, monografia localității Clopotiva din județul Hunedoara, monografie considerată ca făcând parte din patrimoniul național și pe care mi-a dăruit-o mie, iar eu o păstrez cu sfințenie. Conducătorii acestei echipe

au fost Dimitrie Gusti și geograful Ion Conea. Odată cu venirea la putere a comuniștilor, Ioan Popescu-Argeșel va fi condamnat la ani grei de temniță, pentru activitatea sa „dușmănoasă la adresa poporului”. După ce a ieșit din penitenciarele comuniste, va lucra, cu ziua, pe șantierele țării, ca, foarte târziu, să fie numit profesor la o școală din Dumbrăveni, județul Sibiu, fiind continuu urmărit de Securitate. După mulți ani de activitate în învățământ, va ieși la pensie și se va întoarce în satul natal. Iar eu, din acea zi de primăvara a anului 1992, am început să-l vizitez aproape lunar, până în noiembrie 1996, când a decedat.

La un moment dat, profesorul Popescu îmi întinde un carnețel cu însemnări încă de pe vremea studenției, în care am putut citi un gen de povestire foarte drag mie. Citesc în carnețelul profesorului că, în urmă cu peste 60 de ani, o echipă studențească a fost trimisă de către fundația culturală „Principele Carol” în satele Domnești, Stănești, Corbi și Nucșoara, din fostul județ Muscel, cu misiunea de a le ridica economic și cultural.

Plecarea echipei studențești din București spre satele din Muscel a avut loc duminică, 7 iulie, orele 0,35, cu acceleratul „Decebal”. Pe peronul Gării de Nord s-au întâlnit cu sociologul H.H.Stahl (1909-1991) următorii echipieri: Eugen Lupescu, student în medicină, Eugen Dandu, student în istorie, Ion Milicescu, student în drept, Ion Cosma, O.N.E.F.-ist, Gheorghe Busuioc, student în agronomie, și Ioan Popescu-Argeșel, student în litere și filosofie. La marginea satului Domnești, echipierii au fost întâmpinați de geograful Ion Conea (1902-1951), șeful echipei, care plecase din București cu o zi înainte, ca să se îngrijească de cazarea echipierilor. La întâlnirea cu șeful lor, echipierii au înțeles că muscelenii îi vor primi cu